

33. Градовская Т. Значение типологических особенностей высшей нервной деятельности для спортивной практики спортсменов-волейболистов : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. пед. наук / Т.Градовская. – М., 1959. – 15 с.

УДК 613.99: 301
ББК 75.717.7

*Олена Шиян,
Олександра Фащук*

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ШКОЛІ

У статті проаналізовано важливість упровадження гендерного підходу для зміцнення та зростання мотивації до фізичного виховання підлітків. У центрі уваги є гендерні особливості ставлення дівчат і хлопців до фізичної культури в школі.

Ключові слова: *фізичне виховання, підліток, гендерні особливості, гендерний підхід, ставлення.*

Introduction of gender's approach is very important for increase the motivation to physical education of teenager's is analyzed. The center of author's attention is gender peculiarities of girl's and boy's attitude to physical culture in school.

Key words: *physical education, teenager, gender peculiarities, gender approaches, attitude.*

Постановка проблеми та результати останніх досліджень. Становлення громадянського суспільства передбачає подолання стану суспільної байдужості до здоров'я нації й утвердження здорового способу життя громадян.

Система освіти, на думку фахівців, здатна більш ніж інші соціальні сфери впливати на позитивні зміни в способі мислення молоді. Проте освітня робота серед молоді з питань здорового способу життя (ЗСЖ), не зважаючи на численність проєктів, поки що малоефективна. Практика вимагає дій, що враховують нові тенденції в освітній діяльності щодо зміцнення й збереження здоров'я молоді.

Для позначення нових стратегій світового регулювання соціостатевих відносин у суспільних науках виник термін "гендер" і започаткувалися гендерні дослідження. Упровадження гендерних підходів є питанням соціальної справедливості, вони необхідні для забезпечення рівноправного та стійкого людського розвитку. Особливо це стосується дівчат підліткового віку, який характеризується як завершальний у становленні вищих психічних функцій.

Справжня рівність не передбачає нівелювання статі, але враховує в освітньому процесі специфіку життєвих інтересів і психологічних відмінностей дівчат і хлопців. Упровадження гендерного підходу до фізичного виховання школярів слід розуміти як розширення життєвого простору для розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожної людини.

Сучасний загальнотеоретичний рівень дослідження проблеми визначений низкою робіт із проблем освіти, здоров'я й гендеру (В.Громовий, І.Клецина, П.Лесгафт, А.Москальова, Л.Попова, Л.Татарникова, Й.Янкаускас, Т.Nordvoll, N.Vicander, Z.Zukovska).

Значна відмінність між хлопчиками та дівчатками в період статевого дозрівання змушує замислитися про виховання дівчини-підлітка як над окремою проблемою, а в практиці виховання дівчаток дбати про набуття ними необхідних психологічних якостей, які б дали їм змогу успішно соціалізуватися. Готувати молоду людину до гармонійного життя слід, формуючи її власні особисті якості з урахуванням статі [4]. Відмінність у фізичному розвитку дівчат і хлопців позначається на особливостях їх психіки, що зумовлені соціальними позиціями жінки й чоловіка.

Адекватне фізичне виховання жінки дозволяє підвести маленьку жінку до усвідомлення того, що їй не слід боротися із чоловіком, змагатися з ним, що її перевага в праві на відмінність [6].

Ці проблеми стосуються, зокрема, процесу виховного, в систему якого входить і фізичне виховання.

Видатні педагоги вбачали в освіті жінки елемент розумового та морального виховання суспільства, а в її вихованні – прогрес і розвиток усього людства [6; 3].

П.Ф.Лесгафт із гуманних позицій визначив цілі, завдання, зміст і методи виховання, віддаючи перевагу не генетичним особливостям, а умовам виховання дитини, вихованості й освіченості матері. На його думку, сприяння процесу виховання жінки є одним із вагомих завдань суспільства. У своїй науковій і практичній діяльності П.Ф.Лесгафт зробив об'єктом досліджень фізичний стан жінки, дав перші контури програми фізичного виховання дітей різного віку [3].

Особливу увагу слід приділяти вихованню дівчинки, формуванню її життєвого стилю, елегантності, жіночності. Дівчата зовсім не вміють ходити, правильно сидіти, манери їх, як це не дивно, вульгарні. Уроки фізичної культури не дозволяють вирішувати ці питання, оскільки програми не диференційовані, дівчата й хлопчики виконують практично одні й ті самі фізичні вправи. Роздільне навчання в школах передбачає специфіку розвитку організму жінки під час різних вікових періодів і враховує стан її здоров'я [6].

Дівчинка стає жінкою не одразу, а ось зруйнувати себе вона може дуже швидко. Деякі дослідники звертають увагу на те, що дівчата мають занижену самооцінку власних фізичних можливостей, у той час як у хлопчиків спостерігається протилежна тенденція [9].

За американськими даними, в початковій школі дівчата становлять половину всіх обдарованих дітей. У старших класах – лише третину обдарованих школярів [5].

На думку багатьох дослідників, гендерна соціалізація дівчат у роки навчання сприяє формуванню в них певних внутрішніх станів – перепон, які ускладнюють їх подальшу особистісну та професійну самореалізацію. До них можна віднести страх невдачі, страх втратити жіночність, брак наполегливості в досягненні мети, побоювання суспільного нехтування [2, с.29–30].

У нашому суспільстві формується новий тип сучасної жінки – фізично досконалої, натхненної великими ідеями. Для сучасної жінки фізична досконалість, яка досягається в результаті фізичного виховання й спортивної підготовки, – це один з основних і ефективних шляхів зміцнення здоров'я, підготовки до материнства, виховання дітей, до високопродуктивної праці.

У зв'язку із цим у сучасній системі наук про фізичну досконалість і творчу діяльність людини останнім часом чітко визначилася проблема, суть якої можна сформулювати так: навіть прекрасно фізично розвинені дівчинка, дівчина, жінка повинні по-іншому фізично вдосконалюватися й тим більше по-іншому тренуватися, ніж хлопчик, юнак, чоловік. На жаль, багато дослідників і практиків не надають цьому належного значення, хоч моторика жіночого організму не тільки кількісно, але й якісно принципово відрізняється від чоловічого в силу того, що основна біологічна функція жіночого організму – дітонародження. Крім цього, жіночий організм володіє кардинально біологічною особливістю – наявністю складної за своєю нейрогуморальною регуляцією циклічної функції, яка здійснює суттєвий вплив на стан як цілого організму, так і його органів і систем. Ігнорувати ці важливі специфічні особливості жіночого організму, які є принциповими відмінностями в усіх проявах рухової діяльності, не можна. Недоцільно компроміси у вирішенні цих питань – голо-

вна перешкода в масовому залученні жіночого контингенту всіх вікових груп в активний процес фізичного вдосконалення [7].

Що стосується конкретно підліткового віку, то від 9 до 13 років – це критичний період розвитку не тільки рухового гомеостазу, але й усього жіночого організму, який розвивається. Для повноцінної діяльності у світлі сучасних потреб жінки необхідний якісно більш високий рівень моторики, ніж рівень, який відповідає моделям фізичної досконалості. На практиці може виявитися, що відсутність специфічних впливів для гармонічного розвитку моторики в цей важливий період формування дівчинки в подальшому виявляється фактором, який не можна нічим компенсувати. Звідси видно практичну необхідність диференційованого підходу до регламентації загальної активності саме на цьому етапі онтогенезу – від 9 до 13 років [7].

Невирішеною залишається проблема врахування гендерних особливостей ставлення підлітків до фізичного виховання в школі.

Мета дослідження – виявити гендерні особливості ставлення підлітків до фізичної культури в школі (на прикладі Івано-Франківської області).

Методи та організація дослідження. Пошуку гендерного балансу присвячене й наше дослідження. Зокрема, були опитані учні двох івано-франківських загальноосвітніх шкіл (№5 і №16). Дослідження тривало два роки. В анкетуванні взяло участь 92 учні VIII класів, серед них 44 хлопчики й 48 дівчат. Коли діти перейшли в IX клас, ми знову провели анкетування, у якому взяли участь уже 107 учнів, серед яких 54 хлопчики й 53 дівчини.

Для вирішення поставлених завдань використані такі методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури й офіційних документів, контент-аналіз, педагогічний експеримент, соціологічні методи (анкетування), математико-статистична обробка результатів дослідження.

Результати дослідження. На особливу увагу в нашому дослідженні заслуговує те, що з віком дівчата все менше усвідомлюють вплив занять фізичною культурою на їхнє здоров'я. На питання **“Яким для вас є урок фізичної культури в школі: урок-здоров'я, урок-розваги, урок теоретичних знань, урок спорту чи урок занять фізичними вправами?”** у VIII класі 23 % дівчат указали на урок-здоров'я й за рік їх кількість зменшилася до 7 %. І навпаки, кількість хлопців, які вважають урок фізичної культури уроком здоров'я, збільшилася (у VIII класі 20 %, у IX – 26 %).

У Норвегії також були досліджені погляди та думки учнів щодо користі занять фізичним вихованням. Значна частина хлопців (34,8 %) підкреслила, що завдяки фізичному вихованню вони зацікавилися своїм тілом і зрозуміли його цінність, беручи до уваги зовнішній вигляд і рівень розвитку м'язової системи. Такі погляди серед дівчат мали лише 12,1 % опитуваних. Шкідливий вплив тренувань на організм відзначило лише 2 % хлопчиків та 11 % дівчат. Автори підкреслюють необхідність особливого методичного та програмного підходу до занять із фізичного виховання для дівчат [8].

Ми в дітей поцікавилися: **“Які з нижчеперерахованих видів спорту ви вважаєте чоловічими, які жіночими та які відносите до спільних?”**. Тобто дітям було запропоновано розмежувати види спорту на чоловічі, жіночі й спільні.

Чоловічими діти вважають регбі (94 %), важку атлетику (79 %), футбол (75 %). Хлопці в різних класах відповіли по-різному: у VIII класі чоловічими вони вважали футбол (84 %), важку атлетику (82 %), регбі (79 %), баскетбол (75 %); у IX – регбі (92 %), баскетбол (81 %), футбол (81 %), важку атлетику (68 %). Тобто щодо чоловічих видів спорту, то думка дівчат і хлопців у різних класах майже не відрізняється.

Щодо жіночих видів спорту, то думка дівчат та хлопців теж не відрізняється. Жіночими вони вважають: хлопці – бадмінтон (68 %), танці (40 %) і гімнастику (40 %); дівчата – гімнастику (50 %), танці (35 %), бадмінтон (27 %).

Спільними видами спорту дівчата й хлопці VIII класу вважають плавання (хлопці – 79 %, дівчата – 91 %), туризм (хлопці – 77 %, дівчата – 89 %), волейбол (хлопці – 75 %, дівчата – 89 %). У IX класі до спільних видів діти віднесли такий вид спорту, як йога (хлопці – 61 %, дівчата – 88 %).

Були проаналізовані погляди учнів на фізичне виховання в Ірландії. Слід підкреслити, що це єдина європейська країна, де даний предмет не є обов'язковим. Ні на одному з етапів шкільної освіти. У результаті анкетування учнів ірландських шкіл виявлено, що як учні, так і учениці вважають такі види спорту, як плавання, бадмінтон, ігри на свіжому повітрі та волейбол формами фізичної активності, які в однаковій мірі відповідають інтересам як хлопців, так і дівчат. До “чоловічих” видів спорту відносять регбі, футбол, силові види спорту, гольф і карате, а до “жіночих” – йогу, художню гімнастику з музичним супроводом, а також танці [8].

На питання “Чи відвідуєте ви спортивну секцію поза межами школи?” більша частина опитуваних дівчат у VIII класі відповіла, що ні (60 %), хлопці, навпаки, – 59 % відповіло, що відвідують секції поза межами школи. Уже в IX класі більшість як дівчат, так і хлопців стверджують, що не відвідують спортивну секцію поза межами школи. Слід підкреслити, що негативним явищем є те, що з віком різко збільшується кількість дітей, особливо дівчат, які не відвідують спортивні секції, незважаючи на те, що в Івано-Франківську є хороша мережа дитячо-юнацьких спортивних шкіл і спортивних клубів для дітей і дорослих за місцем проживання.

Підтвердженням цього є аналіз архівних матеріалів, який показав, що протягом 1992–2006 років лише четверту частину дітей, які відвідали спортивні секції з різних видів спорту, складала дівчата (20–25 %), що є досить невтішним показником у розумінні ними оздоровчої ролі занять фізичною культурою та спортом.

Утрата інтересу дівчат до занять фізичною культурою в підлітковому віці, на нашу думку, може серйозно вплинути на фізичний стан організму. Оскільки велику роль у формуванні кардинального фактора, який лімітує віковий розвиток моторики жіночого організму, що розвивається, відіграє режим рухової активності, то недостатня рухова активність (гіподинамія) призводить до того, що в дівчат із 15 років проявляється різке збільшення маси тіла, причому в основному за рахунок жирового накопичення, а показники рухових функцій в умовах рухового дефіциту сповільнюють свій ріст [7].

Крім цього, різниця в бажанні відвідувати спортивні секції в дівчат і хлопців у VIII класі, крім фізіологічної потреби в руховій активності, спричинена, вважаємо, сформованим суспільним і соціальним стереотипом.

Ми спробували в'ясувати, чи збігається бажання учнів займатися тими або іншими видами спорту на уроках фізичної культури з тими видами, які їм пропонує навчальна програма. Дітям було задане питання: “Які з перерахованих видів спорту найчастіше проводяться на уроках фізичної культури у вашій школі?”. На нього більшість учнів VIII класу відповіла, що футбол (хлопці – 95 %, дівчата – 100 %), баскетбол (хлопці – 95 %, дівчата – 93 %), волейбол (хлопці – 86 %, дівчата – 98 %). Значно менший відсоток дітей відзначили легку атлетику та гімнастику.

Ми мали змогу ознайомитися з думкою дітей щодо розподілу видів спорту на жіночі, чоловічі та спільні, де такі види спорту, як футбол і баскетбол, були віднесені до рангу чоловічих, хоча на уроках фізичної культури, як бачимо, вони проводяться найчастіше.

У Швеції, країні, де широко досліджується гендерна проблема, вивчається гендерний баланс у функціонуванні школи: чи немає перекосу в бік хлопців, наприклад, у створенні більших можливостей для занять традиційно чоловічими видами спорту [1].

Наступним було запитання **“Якими видами спорту ви хотіли б займатися на уроках фізичної культури?”**. Хлопці VIII класу надали перевагу баскетболу (68 %), футболу (66 %), волейболу й настільному тенісу (по 43 %). У дівчат інша думка, вони на уроках фізичної культури хочуть займатися плаванням (68 %), волейболом (58 %), туризмом (43 %) і тенісом (46 %). Уже в IX класі думка дітей змінилася. Для хлопців на першому плані стали футбол (66 %), баскетбол (48 %) і волейбол (42 %); дівчата надали перевагу волейболу (64 %), плаванню (60 %), тенісу (58 %) і туризму (51 %).

Звідси бачимо, що потреби хлопчиків на уроках фізичної культури є більш задоволені, аніж потреби дівчаток.

Висновки

1. Гендерний аспект різних сфер діяльності людини займає вагомe місце в дослідницькій діяльності різних країн світу.

2. Знання педагогом інтересів учнів з урахуванням гендерних особливостей, ієрархії та вікової динаміки в мотиваційному спрямуванні дасть змогу з'ясувати значення предметної діяльності й дозволить підвищити мотивацію школярів, особливо дівчат, до занять фізичною культурою.

3. Розроблення якісно нового, гендерного підходу до фізичного виховання можна вважати одним із завдань формування гендерного паритету в освіті.

Перспективи подальших досліджень. Здійснений ретроспективний аналіз свідчить про необхідність подальших досліджень механізмів реалізації впровадження в навчальні програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури питання гендерної освіти.

1. Громовий В. Школа, школа... / В.Громовий. – Вид-во “Плеяда”, 2004. – 398 с.
2. Клецина И.С. Гендерная социализация : учебное пособие / И.С.Клецина. – С.-Пб., 1998. – 345 с.
3. Лесгафт П.Ф. Антропология и педагогика. Семейное воспитание ребенка / П.Ф.Лесгафт. – С.-Пб., 1990. – 452 с.
4. Москальова А.С. Гендерний підхід у вихованні підлітків / А.С.Москальова // Вісник післядипломної освіти : зб. наукових праць / ред. кол. : В.В.Олійник (гол. ред.) та ін. – К. : Міленіум, 2005. – Вип.1. – 264 с.
5. Попова Л.В. Гендерные аспекты самореализации личности / Л.В.Попова. – М., 1996. – 123 с.
6. Татарникова Л.Г. Педагогическая валеология : Генезис. Тенденции развития / Л.Г.Татарникова. – 2-е изд., перераб. и доп. – Санкт-Петербург, 1997. – 416 с.
7. Янкаускас Й.М. Моторика растущего женского организма / Й.М.Янкаускас, Э.М.Лонгвин. – Вильнюс : Мокслас, 1984. – 152 с.
8. Nordvoll T. A subject You were forced to take-in ninth grade it got interesting again: views from the middle school gym floor / T.Nordvoll, N.Vicander // Bakketun Folk Academy, Verdal. – Norvegy, 1998.
9. Zukowska Z. Wychowanie fizyczne dziewczat w wlasnej opinii, a nowatorskie tendencje w tym zakresie / Z.Zukowska // Wych. Fiz. Hig. – 1972. – №3.